

Capitolul I. Decizii ale Curții Constituționale

I. Dreptul la apărare. Accesul liber la justiție

C. proc. civ., art. 13 alin. (2) teza a doua, art. 83 alin. (3) și art. 486 alin. (3)

Dispozițiile legale criticate referitoare la obligativitatea persoanelor fizice de a fi asistate și, după caz, reprezentate, sub sancțiunea nulității, numai de către un avocat la redactarea cererii și a motivelor de recurs, precum și în exercitarea și susținerea acestuia sunt contrare accesului liber la justiție și dreptului la apărare.

*C.C.R., dec. nr. 462 din 17 septembrie 2014,
M. Of. nr. 775 din 24 octombrie 2014*

1. Pe rol se află soluționarea excepției de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 13 alin. (2), art. 83 alin. (3) și art. 486 alin. (3) din C. proc. civ., excepție ridicată de Ion Trebuian, Stoian Onoriu și Dimitrie Crivinațu în dosarele nr. 2270/115/2013, nr. 5103/108/2013 și nr. 5582/30/2013 ale Curții de Apel Timișoara, Secția contencios administrativ și fiscal, de Gheorghe Ibrîș în Dosarul nr. 4906/118/2013 al Curții de Apel Constanța, Secția a II-a civilă, de contencios administrativ și fiscal și de Mihai Chițu în Dosarul nr. 4576/86/2013 al Curții de Apel Suceava, Secția a II-a civilă, de contencios administrativ și fiscal și care formează obiectul Dosarului Curții Constituționale nr. 107D/2014.

2. Dezbaterile inițiale au avut loc în ședința publică din 3 iulie 2014, în prezența reprezentantului Ministerului Public și a părții Onoriu Stoian, când, în temeiul dispozițiilor art. 14 și art. 53 alin. (5) din Legea nr. 47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale, Curtea a dispus conexarea dosarelor nr. 200D/2014, nr. 263D/2014, nr. 383D/2014 și nr. 496D/2014 la Dosarul nr. 107D/2014, care este primul înregistrat, și au fost consemnate în încheierea de ședință de la acea dată. Prin aceeași încheiere, având în vedere imposibilitatea constituirii majorității prevăzute

de art. 51 alin. (1) teza a doua din Legea nr. 47/1992, Curtea a hotărât redeschiderea dezbatărilor pentru data de 16 septembrie 2014, dispunând citarea părților din dosare. Dezbatărilor de la această dată au avut loc în prezența reprezentantului Ministerului Public și a părții Onoriu Stoian și au fost consemnate în încheierea de ședință de la această dată, când Curtea a dispus, în temeiul art. 57 și art. 58 alin. (3) din Legea nr. 47/1992, amânarea pronunțării asupra cauzei pentru data de 17 septembrie 2014, dată la care a pronunțat prezenta decizie.

3. Prin Încheierea din 15 ianuarie 2014, pronunțată în Dosarul nr. 2270/115/2013, **Curtea de Apel Timișoara, Secția contencios administrativ și fiscal a sesizat Curtea Constituțională pentru soluționarea excepției de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 13 alin. (2), art. 83 alin. (3) și art. 486 alin. (3) C. proc. civ.** Excepția a fost invocată de Ion Trebuian într-o cauză având ca obiect soluționarea recursului formulat împotriva unei sentințe prin care s-a respins cererea acestuia de obligare a Inspectoratului de Poliție Caraș-Severin la plata despăgubirilor în sumă de 6.000 euro, echivalent în lei la data plății, acordate pentru invaliditate de gradul al III-lea, în temeiul art. 4 alin. (2) din H.G. nr. 1083/2008 privind asigurarea despăgubirilor de viață, sănătate și bunuri ale polițiștilor.

4. Prin Încheierea din 11 martie 2014, pronunțată în Dosarul nr. 5103/108/2013, **Curtea de Apel Timișoara, Secția de contencios administrativ și fiscal a sesizat Curtea Constituțională cu soluționarea excepției de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 13 alin. (2), ale art. 83 alin. (3), precum și ale art. 486 alin. (3) C. proc. civ.** Excepția a fost invocată de Onoriu Stoian, într-un dosar având ca obiect anularea unui act administrativ.

5. Prin Încheierea din 26 februarie 2014, pronunțată în Dosarul nr. 4906/118/2013, **Curtea de Apel Constanța, Secția a II-a civilă, de contencios administrativ și fiscal a sesizat Curtea Constituțională pentru soluționarea excepției de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 13 alin. (2) și art. 83 alin. (3) C. proc. civ.** Excepția a fost invocată de Gheorghe Ibrîș într-o cauză de contencios administrativ având ca obiect soluționarea recursului formulat împotriva unei sentințe civile prin care a fost respinsă cererea acestuia de obligare a primarului municipiului Constanța de a-l primi în audiență.

6. Prin Încheierea din 15 aprilie 2014, pronunțată în Dosarul nr. 5582/30/2013, **Curtea de Apel Timișoara, Secția de contencios administrativ și fiscal a sesizat Curtea Constituțională cu soluționarea excepției de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 13 alin. (2), ale art. 83 alin. (3), precum și ale art. 486 alin. (3) C. proc. civ.** Excepția a fost invocată de Dimitrie Crivinanțu într-un dosar având ca obiect anularea unui act administrativ.

7. Prin Încheierea din 9 mai 2014, pronunțată în Dosarul nr. 4576/86/2013, **Curtea de Apel Suceava, Secția a II-a civilă, de contencios administrativ și fiscal a sesizat Curtea Constituțională cu soluționarea excepției de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 13 alin. (2) C. proc. civ.** Excepția a fost invocată de Mihai Chițu într-un dosar având ca obiect soluționarea cererii acestuia de eliberare a unor copii ale unor acte administrative.

8. **În motivarea excepției de neconstituționalitate** se susține, în esență, că dispozițiile legale criticate C. proc. civ. încalcă accesul liber la justiție și dreptul la apărare al fiecărui cetățean, întrucât lipsa posibilităților financiare, care împiedică apelarea la serviciile unui avocat, nu ar trebui să ducă la anularea cererii de recurs făcută în termen. Consideră că dispozițiile legale criticate înfrâng voința părții de a se apăra singură, drept fundamental garantat de Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, iar interpretarea art. 452 raportat la art. 451 C. proc. civ., în sensul condiționării acordării cheltuielilor de judecată reprezentând onorariul de avocat, prin atașarea împuternicirii avocațiale la dosar, constituie o încălcare a art. 21 din Constituția României și a art. 6 parag. 1 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

9. Așadar, orice condiționare a accesului liber la justiție ar reprezenta o nesocotire a acestui principiu constituțional fundamental și a unor standarde internaționale universale, în orice democrație reală. Pe plan procesual, accesul liber la justiție se concretizează în prerogativele pe care le implică dreptul la acțiune, ca aptitudine legală ce este recunoscută de ordinea juridică oricărei persoane fizice sau juridice. Pornind de la premisa că drepturile fundamentale trebuie garantate într-o manieră concretă și reală, iar nu iluzorie și teoretică, imposibilitatea concretă de sesizare a unei instanțe

de către persoana interesată constituie o încălcare a dreptului acesteia de acces la justiție. Acest drept impune obligații în sarcina legiuitorului și executivului, iar statul este ținut să acorde oricărei persoane toate facilitățile rezonabile de drept și de fapt, pentru a accede la instanță.

10. Se mai arată că accesul liber la justiție presupune posibilitatea oricărei persoane de a se adresa direct și nemijlocit unei instanțe de judecată, pentru apărarea drepturilor și intereselor legitime. Totodată, se susține că deși dreptul de acces la justiție nu este absolut și nu presupune caracterul gratuit al justiției, totuși se încalcă principiul proporționalității atunci când se stabilesc taxe judiciare de timbru exorbitante, care depășesc posibilitățile financiare ale justițiabilului. Astfel de situații au fost analizate în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, care a constatat că pot conduce la încălcarea art. 6 din Convenție.

11. În susținerea excepției, de asemenea, se invocă și deciziile Curții Constituționale nr. 953 din 19 decembrie 2006, nr. 347 din 3 aprilie 2007 și nr. 467 din 22 aprilie 2008 prin care s-a statuat că, în sensul principiului constituțional instituit de art. 21 privind accesul liber la justiție, se înscrie și posibilitatea oricărei persoane de a se adresa direct și nemijlocit instanțelor de judecată pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor sale legitime. Sub acest aspect, precizarea din alin. (2) al art. 21, potrivit căreia nicio lege nu poate îngredi exercitarea acestui drept, este firească. De aceea, imposibilitatea depunerii unei plângeri la instanța judecătorească competentă îngreudește accesul direct la justiție.

12. **Curtea de Apel Timișoara, Secția contencios administrativ și fiscal**, în Dosarul Curții Constituționale nr. 107D/2014, în opinia majoritară exprimată, apreciază că excepția este întemeiată. Dispozițiile legale criticate încalcă art. 20 și art. 21 din Constituție. În acest sens reține că cele trei articole C. proc. civ. criticate instituie obligativitatea angajării unui avocat atât pentru redactarea cererii de recurs, cât și pentru exercitarea și susținerea recursului, lipsa avocatului în cele trei etape fiind sancționată cu nulitatea recursului de dispozițiile art. 83 alin. (3) C. proc. civ. Or, aceste dispoziții contravin, în opinia majoritară a instanței de recurs, dispozițiilor constituționale care garantează accesul liber la justiție reglementat de art. 21 din Constituție într-o manieră necondiționată. Maniera necondiționată de reglementare din Constituție rezultă din împrejurarea că în privința

liberului acces la justiție Legea fundamentală nu face trimitere la legea organică și la posibilitatea ca acest drept să fie exercitat în anumite condiții, spre deosebire de alte drepturi și libertăți fundamentale reglementate în cadrul acesteia, pentru care legiuitorul constituant a înțeles să folosească sintagma „în condițiile legii”. Mai mult decât atât, angajarea unui apărător este reglementată de Constituție ca un drept (art. 24 din Constituție), însă dispozițiile criticate C. proc. civ. au transformat acest drept într-o obligație care, în situația nerespectării, conduce la blocarea accesului la justiție, fără posibilitatea acoperirii nulității, potrivit art. 177 alin. (2) C. proc. civ., de vreme ce exercitarea căii de atac și redactarea motivelor de recurs trebuie realizate în termenul legal. Instanța de recurs apreciază că art. 6 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale reglementează un drept efectiv, însă această exigență nu pare a fi respectată de Codul de procedură civilă, întrucât prin transformarea acestui drept în obligația de a fi asistat/reprezentat de un avocat, precum și prin modul de reglementare de către Codul de procedură civilă, justițiabilul este luat prin surprindere – de cele mai multe ori după împlinirea termenului de recurs, când se invocă excepția nulității – după ce, în primă instanță, și eventual în apel, i s-a permis să se aplece singur. Legat de acest aspect, instanța susține că dispozițiile art. 425 alin. (3) teza finală C. proc. civ. prevăd inserarea în dispozitivul hotărârii supuse căii de atac a mențiunii instanței la care se depune cererea, omițând a atrage atenția părții interesate asupra nulității recursului în cazul în care acesta nu va fi exercitat, redactat și apoi susținut de către avocat.

13. Curtea de Apel Timișoara, Secția contencios administrativ și fiscal, în dosarele Curții Constituționale nr. 200D/2014 și nr. 383D/2014, și-a exprimat opinia potrivit căreia excepția de neconstituționalitate este neîntemeiată. Instanța arată că obligativitatea redactării recursului prin avocat și a reprezentării în recurs numai prin avocat a fost edictată tocmai având în vedere specificul acestei căi de atac, în care sunt examinate exclusiv modul de aplicare și de interpretare a dispozițiilor legale, odată cu modificările aduse recursului prin noul Cod de procedură civilă și eliminarea fostului art. 3041 C. proc. civ. 1865. Raportat la aceste modificări legislative, recursul a devenit o cale de atac cu un formalism pronunțat, care implică stabilirea clară a cazurilor de recurs pe care recurentul înțele-

ge să le invoce și motivarea lor adecvată. Eventuala invocare a resurselor financiare ale recurentului nu poate fi luată în considerare, în condițiile în care acesta are posibilitatea de a solicita acordarea ajutorului public judiciar și desemnarea unui avocat în vederea exercitării căii de atac potrivit dispozițiilor art. 13 din O.U.G. nr. 51/2008 privind ajutorul public judiciar în materie civilă. Accesul liber la justiție nu echivalează cu accesul la toate procedurile în mod nereglementat și în orice mod, cu ignorarea cerințelor de bună administrare a justiției.

14. Curtea de Apel Constanța, Secția a II-a civilă, de contencios administrativ și fiscal, apreciază că normele de procedură cuprinse în art. 13 alin. (2) și art. 83 alin. (3) C. proc. civ. nu încalcă drepturile constituționale prevăzute de art. 21 și art. 24. Arată că recursul este o cale extraordinară de atac ce poate fi exercitată de partea nemulțumită doar pentru motive de nelegalitate și în condiții strict și limitativ prevăzute de lege. Scopul edictării dispozițiilor legale criticate este acela de a se asigura o protecție ridicată a intereselor justițiabililor și a calității actului de justiție.

15. Curtea de Apel Suceava, Secția a II-a civilă, de contencios administrativ și fiscal, și-a exprimat opinia potrivit căreia excepția de neconstituționalitate este neîntemeiată. Instanța arată că, având în vedere marja pe care o au statele membre, în lipsa oricărei aparențe de restrângere nerezonabilă sau disproporționată a dreptului de acces la justiție, dispozițiile art. 13 alin. (2) C. proc. civ. nu încalcă nici art. 20 și art. 31 din Constituție și nici art. 6 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, iar organizarea unui sistem judiciar care impune ca ultima cale de atac introdusă la o instanță superioară să fie formulată doar prin avocat este comună mai multor sisteme judiciare ale statelor membre ale Convenției menționate. Măsura în discuție urmărește un scop legitim, având în vedere caracteristicile instanțelor superioare care examinează recursuri în casație, adică numai probleme legate de interpretarea și aplicarea dreptului incident, procedura având în acest caz un formalism și o tehnicitate ridicate. Pentru aceleași considerente, măsura este și una proporțională, mai ales că Statul român a reglementat și asistența juridică gratuită. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în jurisprudența sa – Hotărârea din 12 martie 2002, pronunțată în cauza *Raitiere c. Franței*, Hotărârea din 6 iunie 2002, pronunțată în cauza *Mafille c. Franței* și Hotărârea

din 21 mai 1998, pronunțată în cauza *Bélané Bocsi c. Ungariei*, a apreciat că cerința ca reclamantul să fie reprezentat de un avocat nu contravine Convenției.

16. Potrivit prevederilor art. 30 alin. (1) din Legea nr. 47/1992, încheierile de sesizare au fost comunicate președinților celor două Camere ale Parlamentului, Guvernului și Avocatului Poporului, pentru a-și exprima punctele de vedere asupra excepției de neconstituționalitate.

17. **Avocatul Poporului** consideră că dispozițiile legale criticate sunt constituționale. Obligativitatea asistării și/sau reprezentării părților în fața instanței de recurs fie de către avocat, fie de către consilierul juridic, instituită de normele criticate, reprezintă concretizarea la nivel legislativ a obligației statului de a asigura garantarea dreptului la apărare în aplicarea art. 24 alin. (1) din Constituție.

18. **Președinții celor două Camere ale Parlamentului și Guvernul** nu au comunicat punctele lor de vedere asupra excepției de neconstituționalitate.

19. La dosarul cauzei, în data de 25 iunie 2014, a fost depus din partea Uniunii Naționale a Barourilor din România, în calitate de *amicus curiae*, un punct de vedere în sprijinul respingerii excepției de neconstituționalitate. La solicitarea Uniunii Naționale a Barourilor din România, Facultatea de Drept a Universității București a transmis, la data de 27 iunie 2014, Curții Constituționale un punct de vedere prin care susține constituționalitatea textelor C. proc. civ. care consacră obligativitatea asistenței juridice în recurs, prin avocat sau consilier juridic. De asemenea, la data de 1 iulie 2014, Uniunea Națională a Barourilor din România a transmis Curții Constituționale punctul de vedere al Universității din Craiova, Facultatea de Drept și Științe Sociale, prin care se arată că aceasta susține studiul elaborat de către Uniunea Națională a Barourilor din România.

20. Curtea, examinând încheierile de sesizare, punctele de vedere ale Avocatului Poporului, rapoartele întocmite de judecătorul-raportor, notele scrise depuse, susținerile părții prezente, concluziile procurorului, dispozițiile legale criticate, raportate la prevederile Constituției, precum și Legea nr. 47/1992, reține următoarele:

Curtea Constituțională a fost legal sesizată și este competentă, potrivit dispozițiilor art. 146 lit. d) din Constituție, precum și ale art. 1 alin. (2),

ale art. 2, 3, 10 și 29 din Legea nr. 47/1992, să soluționeze excepția de neconstituționalitate.

21. Obiectul excepției de neconstituționalitate, astfel cum rezultă din încheierile de sesizare, îl constituie dispozițiile art. 13 alin. (2), art. 83 alin. (3) și art. 486 alin. (3) C. proc. civ. Din analiza dosarelor cauzelor, Curtea reține că, în realitate, se critică doar dispozițiile art. 13 alin. (2) teza a doua, art. 83 alin. (3), precum și art. 486 alin. (3) cu referire la mențiunile care decurg din obligativitatea formulării și susținerii cererii de recurs prin avocat, texte asupra cărora urmează a se pronunța prin prezenta decizie și care au următorul cuprins:

– Articolul 13 alin. (2) teza a doua: *„În recurs, cererile și concluziile părților nu pot fi formulate și susținute decât prin avocat sau, după caz, consilier juridic, cu excepția situației în care partea sau mandatarul acesteia, soț ori rudă până la gradul al doilea inclusiv, este licențiată în drept.”*;

– Articolul 83 alin. (3): *„La redactarea cererii și a motivelor de recurs, precum și în exercitarea și susținerea recursului, persoanele fizice vor fi asistate și, după caz, reprezentate, sub sancțiunea nulității, numai de către un avocat, în condițiile legii, cu excepția cazurilor prevăzute la art. 13 alin. (2).”*;

– Articolul 486 alin. (3): *„Mențiunile prevăzute la alin. (1) lit. a) și c)-e), precum și cerințele menționate la alin. (2) sunt prevăzute sub sancțiunea nulității. Dispozițiile art. 82 alin. (1), art. 83 alin. (3) și ale art. 87 alin. (2) rămân aplicabile”*.

22. Autorii excepției de neconstituționalitate susțin că dispozițiile de lege criticate contravin prevederilor constituționale ale art. 16 privind principiul egalității în fața legii, art. 21 privind accesul liber la justiție, art. 24 privind dreptul la apărare, art. 31 alin. (2) privind dreptul la o informare corectă, art. 52 privind dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică, art. 124 alin. (2) privind înfăptuirea justiției, precum și ale art. 6 privind dreptul la un proces echitabil și art. 13 privind dreptul la un recurs efectiv din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. În consecință, Curtea reține că autorii excepției invocă normele de referință din Constituție, astfel cum acestea se interpretează, potrivit art. 20 alin. (1) din Constituție, și prin prisma dispozițiilor art. 6 și art. 13

din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

23. Examinând excepția de neconstituționalitate, Curtea constată că textele legale criticate reglementează obligativitatea reprezentării și asistării părților prin avocat în calea de atac a recursului, respectiv obligativitatea redactării cererii de recurs, precum și exercitarea și susținerea recursului numai prin avocat. În aplicarea acestor reglementări cu caracter de principiu, legiuitorul a prevăzut că recursul și motivele de recurs se depun cu respectarea obligației referitoare la reprezentare, întâmpinarea se redactează și se semnează de avocatul intimatului, iar răspunsul la întâmpinare de avocatul recurentului.

24. În privința încălcării art. 21 din Constituție referitor la accesul liber la justiție, Curtea reține că acest drept constituțional reprezintă fundamentul art. 129 din Constituție potrivit căruia „*Împotriva hotărârilor judecătorești părțile interesate și Ministerul Public pot exercita căile de atac, în condițiile legii*”. Prin urmare, legiuitorul poate să reglementeze, în privința căilor de atac, termene, forma și conținutul, instanța la care se depun, competența și modul de judecare, soluțiile ce pot fi adoptate astfel cum prevede și art. 126 alin. (2) din Constituție potrivit căruia „*Competența instanțelor judecătorești și procedura de judecată sunt prevăzute numai prin lege*”. De aceea, Curtea a reținut că accesul liber la justiție nu vizează numai acțiunea introductivă la prima instanță de judecată, ci și sesizarea oricăror altor instanțe care, potrivit legii, au competența de a soluționa fazele ulterioare ale procesului, deci inclusiv cu privire la exercitarea căilor de atac, deoarece apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor legitime ale persoanelor presupune, în mod logic, și posibilitatea acționării împotriva hotărârilor judecătorești considerate ca fiind nelegale sau neîntemeiate. Ca urmare, limitarea dreptului unor părți ale unui și aceluiași proces de a exercita căile legale de atac constituie o limitare a accesului liber la justiție (Decizia nr. 482 din 9 noiembrie 2004, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 1200 din 15 decembrie 2004).

25. În continuare, Curtea reține că accesul la justiție nu este un drept absolut, putând fi limitat prin anumite condiții de formă și de fond impuse de legiuitor, prin raportare la dispozițiile art. 21 din Constituție. Aceste condiționări nu pot fi acceptate dacă afectează dreptul fundamental în chiar

substanța sa. Prin urmare, limitările aduse dreptului fundamental sunt admisibile doar în măsura în care vizează un scop legitim și există un raport de proporționalitate între mijloacele folosite de legiuitor și scopul urmărit de acesta (a se vedea, în acest sens, Decizia nr. 176 din 24 martie 2005, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 356 din 27 aprilie 2005).

26. În consecință, Curtea reține că stabilirea unor condiționări pentru introducerea acțiunilor în justiție nu constituie, în sine, o încălcare a accesului liber la justiție, el presupunând accesul la mijloacele procedurale prin care se înlăptuiește justiția, fiind de competența exclusivă a legiuitorului de a institui regulile de desfășurare a procesului în fața instanțelor judecătorești, soluție ce rezultă din dispozițiile art. 126 alin. (2) din Constituție (a se vedea, în acest sens, Decizia nr. 1 din 8 februarie 1994, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 69 din 16 martie 1994). Însă legiuitorul este ținut să o facă orientându-se după principiul *est modus in rebus*, respectiv să fie preocupat ca exigențele instituite să fie îndeajuns de rezonabile încât să nu pună sub semnul întrebării însăși existența dreptului (a se vedea, în acest sens, Decizia nr. 39 din 29 ianuarie 2004, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 217 din 12 martie 2004, și Decizia nr. 40 din 29 ianuarie 2004, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 229 din 16 martie 2004). În aceste condiții orice limitare a accesului liber la justiție, oricât de neînsemnată ar fi, trebuie să fie temeinic justificată, analizându-se în ce măsură dezavantajele create de ea nu cumva depășesc posibilele avantaje (Decizia nr. 266 din 7 mai 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 464 din 25 iunie 2014). Așadar, instituirea unei căi de atac ca modalitate de acces la justiție implică în mod necesar și asigurarea posibilității de a o utiliza pentru toți cei care au un drept, un interes legitim, capacitate și calitate procesuală și revine Curții Constituționale competența de a analiza caracterul proporțional al condiției suplimentare impuse (a se vedea *mutatis mutandis* Decizia nr. 39 din 29 ianuarie 2004 și Decizia nr. 40 din 29 ianuarie 2004, precitate).

27. Având în vedere cele anterior expuse, Curtea constată că accesul, formularea și exercitarea căilor de atac, așadar, în cauza de față, a recursului, reprezintă un aspect al accesului liber la justiție, drept fundamental protejat de art. 21 din Constituție.

28. Curtea reține, totodată, că, prin instituirea obligativității reprezentării și asistării părților prin avocat ca o condiție de admisibilitate a exercitării căii de atac a recursului, legiuitorul a reglementat o limită a accesului liber la justiție, aspect care se constituie într-o veritabilă intervenție a statului în configurarea și structurarea acestui drept fundamental. De asemenea, Curtea constată că, de principiu, o asemenea intervenție a statului este permisă tocmai datorită naturii dreptului prevăzut la art. 21 din Constituție, drept care presupune, în mod intrinsec, o reglementare statală.

29. Întrucât exercitarea căilor de atac reprezintă o fațetă a accesului liber la justiție și fiind vorba de o intervenție etatică, îi revine Curții Constituționale sarcina de a analiza, prin prisma unui test de proporționalitate dezvoltat în jurisprudența sa (a se vedea, în acest sens, Decizia nr. 266 din 21 mai 2013, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 443 din 19 iulie 2013), dacă limitele impuse prin intervenția legiuitorului acestui drept – respectiv reglementarea obligativității reprezentării și asistării prin avocat în etapa procesuală a recursului – reprezintă o limitare rezonabilă care să nu fie disproporționată cu obiectivul urmărit și care să nu transforme dreptul într-unul iluzoriu/teoretic. Astfel, în cele ce vor urma, Curtea va analiza dacă limitările aduse dreptului de a ataca prin recurs hotărârile judecătorești din perspectiva accesului liber la justiție au un scop legitim și sunt proporționale cu acel scop.

30. Conform principiului proporționalității, orice măsură luată trebuie să fie **adecvată** – capabilă în mod obiectiv să ducă la îndeplinirea scopului, **necesară** – indispensabilă pentru îndeplinirea scopului și **proporțională** – justul echilibru între interesele concrete pentru a fi corespunzătoare scopului urmărit. Astfel, în vederea realizării testului de proporționalitate, Curtea trebuie, mai întâi, să stabilească scopul urmărit de legiuitor prin măsura criticată și dacă acesta este unul legitim, întrucât testul de proporționalitate se va putea raporta doar la un scop legitim.

31. Curtea constată că, astfel cum rezultă din expunerea de motive care a însoțit proiectul Codului de procedură civilă, scopul urmărit de legiuitor prin instituirea obligației persoanelor fizice de a fi asistate și, după caz, reprezentate de avocat la redactarea cererii și a motivelor de recurs, precum și în exercitarea și susținerea acestuia îl reprezintă impunerea unei rigori și discipline procesuale pentru evitarea introducerii unor cereri de

recurs în mod abuziv, șicanator sau informe, care nu se încadrează în mod riguros în motivele de recurs. Prin urmare, legiuitorul, pe de o parte, a urmărit asigurarea unei reprezentări juridice adecvate a părților și, pe de altă parte, asigurarea funcționării corespunzătoare a instanțelor de recurs care examinează numai chestiuni de legalitate, respectiv conformitatea hotărârii pronunțate cu legea. Această regulă corespunde noii viziuni asupra recursului reglementat ca o cale extraordinară de atac, potrivit căreia condițiile de exercitare sunt stricte, iar motivele de recurs sunt limitativ circumscrise respectării legalității. Prin urmare, Curtea constată că scopul urmărit de legiuitor este unul legitim.

32. În continuare, Curtea urmează să examineze dacă prevederile legale criticate sunt adecvate scopului urmărit. Instituirea obligativității reprezentării și asistării părților prin avocat în calea de atac a recursului, respectiv obligația redactării cererii de recurs, precum și a exercitării și susținerii recursului numai prin avocat, este *in abstracto* o măsură adecvată pentru impunerea unei rigori și discipline procesuale.

33. Cu privire la caracterul necesar al măsurii criticate, Curtea constată că potrivit art. 126 alin. (2) din Constituție legiuitorul este singurul în drept să stabilească procedura de judecată, așadar să aleagă procedura potrivită în raport cu scopul legitim urmărit. În speță, scopul legitim urmărit este buna administrare a justiției prin creșterea calității actului de justiție în procedura recursului, astfel încât reprezentarea și asistarea prin avocat este, de principiu, conformă acestui scop. De aceea, Curtea apreciază că opțiunea legiuitorului pentru această măsură, prin prisma finalității sale, este necesară pentru atingerea scopului urmărit. Însă, Curtea reține că, pentru motivele ce se vor arăta în continuare, această măsură, astfel cum a fost reglementată, nu apare ca fiind proporțională cu scopul legitim urmărit din perspectiva relației existente între interesul general invocat și cel individual.

34. Astfel, referitor la existența justului echilibru între măsura care a determinat limitarea dreptului de acces liber la justiție și scopul legitim urmărit, Curtea constată că nu există un raport rezonabil de proporționalitate între cerințele de interes general referitoare la buna administrare a justiției și protecția drepturilor fundamentale ale individului, dispozițiile legale criticate consacrând un dezechilibru între cele două interese concurente.